

שיעורי הרב דקהילתנו הק'

הגאון רבי בצלאל וקסלשטיין שליט"א

פרשת ויחי, שנה ב'

גליון כ"ז

מלאכת החשבה

הלכות איסור שקר

מקום שמותר לשנות

מפני דרכי שלום מותר לשנות, וילפינו ליה בגמרא (יבמות סה:): מהכתוב בפרשתנו, שנאמר (נ. טז-יז) "אביך צוה וגו', כה תאמרו ליוסף, אנא שא נא וגו'", ולא מצינו שאמר לו כן, "ר' נתן אומר מצוה לשנות" מפני דרכי שלום, שהרי ציוה ה' לשמואל שלא יאמר שמושה את דוד, כדי שלא יקפיד עליו, נמצא שיש מצוה בדבר.

והובא היתר זה להלכה ב'מגן אברהם' (סימן קנו סק"ב), ואע"ג דהתם קתני רק "מותר", בשוועה"ר (סעיף ב) נקט הלשון "מצוה".

גם לצורך מצוה או מדה טובה מותר לשנות, כדאמרינן (כתובות יז): "הרי שלקח מקח רע מן השוק, ישבחנו בעיניו או יגננו בעיניו, הוי אומר ישבחנו בעיניו, מכאן אמרו חכמים לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות", הרי שבגלל מדה טובה וכ"ש לדבר מצוה מותר לשנות (שערי תשובה' לרבינו יונה מאמר קפא).

לשנות בדבר העתיד להיות

אמנם המג"א (שם) מביא בשם 'ספר חסידים', דההיתר לשנות הוא רק על דבר שאירע בעבר ולא על העתיד להיות, ובשוועה"ר ומשנ"ב דנים בדבריו, והניחו אותו בצ"ע.

ובמהרש"ם (ח"י סימן קנב) מביא מחלוקת ראשונים בזה, ונוקט למעשה, דבמקום שעי"ז יכול למנוע בזיון מעצמו וכ"ש מאחרים מותר לשנות אף בדבר שעתיד להיות.

במקום הפסד

מותר לשנות כדי להימנע מהפסד ממון, כמו שאמרו (נדרים סב:): שיכול לשנות כדי ליפטר מתשלומי מכס [במקום שאין דינא דמלכותא דינא], ומסתברא דה"ה שמותר לשנות כדי למנוע מעצמו צער הגוף.

הגבלה בהיתרים

ויש להדגיש ולהבהיר, שכל אופני היתר אלו נאמרו רק במקום שאין אחר מפסיד על ידי זה, וכן לא נגרם היזק או צער לאחר, דבלאו הכי אסור לשנות אף לצורך מצוה (שערי תשובה' מאמר קעח-קפא), והוא מוכרח מסברא, שהרי היתרו רק איסור שקר, ולא לצער ולהזיק.

עוד יש להדגיש, דבב"ד אסור לשנות, וגם במקום שהוא בודאי צודק וע"י שיגיד את האמת יפסיד בדין (כך מפורש בשבועות לא. ונפסק בש"ך חו"מ סימן עה סק"א), והטעם כי גורם לב"ד לפסוק לפי טענות שקר, וכתבו בתוס' (גיטין ד. ד"ה מודה) שאסור לפסוק פסק אמת ע"י עדות פסולין, לכן לא ישקר והקב"ה ימלא חסרונו למי שמפסיד בגלל ששומר את תורתו, כמו שדרשו במדרש (דב"ר פרשה ד, ה) "מעולם לא שמע לי אדם והפסיד".

גנות השקר

מאד הפליגו חז"ל בגנות מדת השקר, עד שאמרו (סנהדרין צב): "כל המחליף בדיבורו כאילו עובד עבודה זרה, כתיב הכא (בראשית כז, יב) 'והייתי בעיניו כמתעתע' וכתוב התם (ירמיה י, טו) 'הבל המה מעשה תעתועים'".

עוד אמרו (שם קב): שנכות נהרג ע"י אחאב מפני שרצה את שדהו, וירדה רוחו של נבות לעוה"ז וירמיה את אחאב, לכן אמר לה הקב"ה "צא ממחיצתי, שכן כתיב, דובר שקרים לא יכון לנגד עיני", הגם שנקם באחאב שרצה את הנפש ושפך דם נקי, וכל זה כי אין ה' סובל שקר ורמיה.

ובחריפות כתב ב'ספר החינוך' (מצוה עד) "השקר נתעב ונאלח בעיני הכל, אין דבר מאוס ממנו, והמארה והקללות בבית כל אוהביו, מפני שהשי"ת א-ל אמת וכל אשר אתו אמת, ואין הברכה מצויה וחלה אלא במתדמים אליו במעשיהם, להיותם אמיתיים כמו שהוא א-ל אמת וכו', והיפך מדת הברכה שהיא בו היא המארה והקללה, והפך שמחה והשלום והתענוג שהם אתו הוא הדאגה והקטטה והצער, כל אלה חלק אדם רשע מאלקים, ועל כן הזהירנו התורה להרחיק מן השקר הרבה, כמו שכתוב מדבר שקר תרחק, והנה הזכירה בו לשון ריחוק לרוב מיאוסו מה שלא הזכירה כן בכל שאר האזהרות".

יסוד האיסור

אמרה תורה (שמות כג, יז) "מדבר שקר תרחק", והסמ"ג (עשין קז) ועוד ראשונים מנו עשה זו במנין המצוות, והגם שהרמב"ם לא מנה אותה, כבר כתב ה'חפץ חיים' (פתיחה, עשין יג, בבאמ"ח) שגם הרמב"ם מודה שאסור לשקר מן התורה.

מלשון ה'יראים' (מצוה רלה) משמע, שהאיסור הוא רק באופן שיש היזק לחבירו ע"י השקר, או שגונב את דעתו בדבר שנוגע לחבירו, אבל לשקר במילי דעלמא מותר.

אמנם ב'ספר חרדים' (מצוה כז) כתב, דאפילו במילי דעלמא אסור, ולמוד כן מלישנא דקרא "מדבר שקר" שאפילו דיבור בעלמא של שקר "תרחק", והחזו"א ב'אמונה ובטחון' (פ"ד אות טז) מוכיח מדברי הגמרא (ב"מ גז:): כדברי ה'ספר חרדים' ב' [אך מ"מ יש לומר שאין זה איסור דאורייתא, אלא איסור דרבנן].

פרטי דינים

דבר המשתמע לשני פנים, והוא מתכוון שייבין חבירו השקר הרי הוא בכלל העשה של "מדבר שקר תרחק" (חת"ס כתובות יז: מהדו"ת).

גם ברמז אסור לשקר (ספר חסידים סימן תתרנח), ורבים מורים לעצמם היתר בזה, אך הדבר אסור בתכלית.

^א הגם שלשון ה'יראים' היא, שרק בדבר שיכול לגרום היזק לחבירו ע"י השקר אסור, אין הכוונה רק שיגרם לו היזק בממונו או בכבודו, כי בסוף דבריו כתב, שגם לגנוב דעת כגון לשבח מקח שקנה חבירו היה אסור [ולולי שיש היתר של דבר מצוה], ועל כרחק כוונתו שכל שקר הנוגע לחבירו אסור, ורק סיפור דברים שלא נוגע לחבירו מותר.

^ב התם אמר שמואל "בהני תלת מילי עבידי רבנן דמשנו במליהו, במסכת ובפוריא ובאושפיזא", וכל הני מילי דעלמא ניהו, ואעפ"כ קתני שרק בהן מותר לשנות, הרי שביקוצא בהן אסור. ואין לומר דהתם איירי במדת חסידות בעלמא, כי בתוס' (שם, ובמהרש"א) ביארו, שיכולים לשנות בהני תלת מילי "משום דרכי שלום", משמע דבלאו הכי היה חשש איסור בדבר.

וביאור הדברים הוא, שאיש אמת דבוק אך ורק בהשי"ת, וכל מחשבותיו הוא כיצד לעשות נחת רוח לבורא יתב"ש, ולכן אינו רודף אחר קנאה תאוה וכבוד, ואינו חושב מה יאמרו הבריות, ואינו מנסה לרמות אחרים שיחשבו שהוא אדם חשוב, כי כל אלו אינם תופסים כלל מקום בראשו. וכן אינו נבהל מההסתר של העולם שמסתיר את חיות השי"ת, כי הוא דבוק באמת שהכל חיות השי"ת, ולכן אינו מתפעל ממה שרואה בחיצוניות עולם מלא של נסיונות, ויעקב היה שלם במדת האמת ועי"ז היה יכול להתגבר על כל הנסיונות ולחיות במצרים. העולם מספרים, שפעם היה גנב מומחה שלא היו יכולים לתופסו, כי תמיד התחמק מידי השוטרים, פעם אחת ארבו לו ותפסוהו במעשה גניבה והעמידוהו למשפט, נטל הגנב סניגור פיקח שילמד עליו זכות, וכאשר שאלו השופט מה יש לו לומר להגנתו, ענה הלה שהוא מכחיש כל מעשה הגניבה מכל וכל, ואע"פ שאמרו לו שיש עדי ראיה שראוהו שגנב, אמר הלה, שכולם שקרנים, ובעוד חמש דקות בדיוק יגיע הגנב לאולם בית המשפט דרך הפתח הראשי, ויהי כאשר שמעו כן לא יכלו להתווכח עמו, והמתינו כולם בקוצר רוח לראות מי יכנס, ובשעה הקצובה הסתובבו כולם לראות אם הדלת נפתחת, אך אף אחד לא נכנס, או אז פנה השופט אל הסניגור ושאלו מה הוא אומר עתה, נענה הלה, שמזה גופא שכולם הסתכלו ובדקו לראות מי עומד ליכנס מוכרח שהם אינם בטוחים בודאות שהלה באמת הגנב, וכיון שכן אין יכולים להענישו מספק, אמנם השופט ענה לו כאילוהו, שאין הצדק עמו, כי הוא ראה את הגנב עצמו שבאמת לא הסתובב, ומזה מוכח שהוא ידע שלא יתכן שיבא אחר במקומו, שהרי הוא עצמו הגנב. ומזה אפשר ללמוד, שהמחזיק במדת האמת ללא שום ספק אינו מסתכל ואינו בודק מה יאמרו עליו אחרים, רק אומר "מתי יגיעו מעשה למעשי אבותי", ומשקיע כל כוחותיו בעבודת ה'. יעזור השי"ת שנוכה להיות דבקים באלקים אמת, והקליפה של מצרים לא תשפיע עלינו.

לימוד התורה

ביותר צריך לזהר שלא לשנות בלימוד התורה, וכמו שכתב מהר"ל (ד"ה עה"ת ד"ה ובסנהדרין) שבזה משנה מהות התורה שהוא תורת אמת, ואם משקר בזה הרי הוא מערער יסוד העולם.

והגם שבהקדמה לספרו 'תפארת ישראל' כתב מהר"ל, שהלומד תורה וטועה טעות גמורה הרי הוא בכלל לומד תורת אמת [כלומר, שאין זה כנאנס ולא קיים מצוה, אלא זה גופא לימוד תורת אמת. אך כתב שאין זה "אמת לאמיתה של תורה", רק "תורת אמת"], התם איירי ברצוה להשיג אמיתה של תורה וטועה, ובזה נתחדש לנו שמקיים מצות לימוד התורה כעוסק בתורת אמת, אבל אם בעת לימודו מתווכח בלימוד התורה, ובלהט הויכוח אינו מודה על האמת, הרי הוא משנה בזה מתורת אמת, והוא גרוע יותר מעובד ע"ז.

לחפש אחר האמת

גם בעבודת ה' צריך לחפש את האמת ולא לרמות את עצמו, ובספרי חסידות בכלל ואצל תלמידי פשיסחא בפרט היו עובדים מאד על נקודה זו, והדברים תלויים אחד בשני, כי אם חלילה מתרגל לדבר שקר הרי זה גורם לו להיות שקרן ולרמות את עצמו בעבודת ה'.

צא ולמד מה שכתב ה'שפת אמת' (פרשת וירא שנת תרס"ב ד"ה בענין) שאברהם שהיה מדת החסד הלך לשחוט את בנו, ובזה ביטל את מדתו מדת החסד [שרוצה להיטיב לזולתו, ולא לשחוט] ושחט את יצחק שמדתו גבורה, ובזה ביטל את מדת הגבורה "על אחד ההרים" זה יעקב בחיר שבאבות, ומכאן כמה צריך לחפש אחרי האמת, שאפילו צריך למעט אהבה ויראה בשביל אמת.

ומכל מקום לא יחטט יותר מדאי להשיג שלימות מדת האמת, כי רחוקים אנו ממידותיהם של חסידי קאצק ופרשיסחא שברחו עד קצה האחרון מכל שמץ של שקר, ואנו זקוקים לעסוק בתורה ובמצוות שלא לשמה, דאם יחפש לעשות הכל רק לשם שמים לא יהיה לו סיפוק בעבודת ה', ולא יוכל לעמוד בזה. אך יזהר שלא להרבות יותר מדאי בשקר, וצריך שיקול הדעת בזה.

***

בגליון שבוע הבא בה"י

בירור יסוד האיסור להרים יד על חבירו והפוגע בחבירו הרי הוא כפוגע ח"ו בשכינה

דביקות באמת ובאלקים אמת

וב'שפת אמת' (שנת תרל"א) מביא בשם ה'חידושי הרי"ם' זצ"ל לפרש הפסוק בתחילת הפרשה (מו, כח) "ויחי יעקב" שאיש אמת כיעקב [ככתוב (מיכה ז, כ) תתן אמת ליעקב] יכול לחיות ולחיות דבוק בשורש החיות שזה הקב"ה אפילו "בארץ מצרים" שהיא מקור הקליפות וערות הארץ וההסתר.

¹ וכדי לשבר את האוון נחמד הדבר יותר, שאם האדם שר איזה ניגון ומזייף - אי אפשר לומר שהוא "משקר", כי הגם שאינו שר את הניגון שהלחין המלחין מכל מקום על ידי השינוי הרי הוא שר ניגון חדש, אבל התורה היא תורת אמת שניתנה מפי הגבורה, ואם משנה מן האמת כמלא נימה אין כאן תורה, ואין לך שקר גדול מזה.

² מספרים, שפעם חיתן אחיו של הרה"צ רבי פינטשע מפליץ זצ"ל עם איזה אדם חשוב, ובסעודת החתונה דרש הלה בדברים העומדים ברימו של עולם, והדבר חרה מאד לרבי פינטשע על מה שהוא אומר דברים שהם למעלה מהשגתו, אחרי החתונה שאלו אחיו המחנות, מה חרה לו כל כך, נענה רבי פינטשע והשיבו "תאמין לי, אילו היית מחתן עם גונב סוסים [דבר שהיה כשיח מאד בפולין, כי היה קל לגנוב סוסים שעמדו בחץ בארוחת] היה יותר טוב מלחתן עם גנב זה..." כי ברחו בכל כוחם מכל ריח של שקר.

ואמר הרבי ר' בונם מפרשיסחא זי"ע, שהיה בידו לעשות את כל פושעי ישראל לבעלי תשובה, אך כל זה בתנאי שלא יהיו שקרנים. ולא דיבר רק לפושעים אלא גם לחסידים גדולים, וכמו שהובא ב'מדרש שמחה' (ח"ב עמוד רעג) שפעם אחת במוצאי ר"ה כשעברו החסידים ל'גזעניגען' אמר לכל אחד ואחד בנפרד "איני מבקש ממכם כלום, זולת שתבטיחו לי שלא תשקרו, אלא תאמרו אמת תמיד", הרי שלא ביקש מהם להתעלות במדרגות, כי אם שלא ישקרו בדיבורם ובמעשיהם.

וכה סיפר הנה"ח רבי גד'ל איזנר זצ"ל, שבפולין היו שטיבלאך שהיו בהם חסידים יראים ושלמים, בני עלייה ובעלי מדרגה, ואעפ"כ בשטיבל שלו לא חיפשו כי אם להשיג יותר שלימות במדת האמת, ותו לא מיד.

³ שמעתי מהחסידי רבי מרדכי מייירן זצ"ל, שבימי ה'שפת אמת' זצ"ל לא נסעו הבחורים נסיעות אל הרבי, כי הם היו צריכים לעסוק בתורה ולא בחסידות, ובתחילת הנהגתו של ה'אמרי אמת' זצ"ל הנהיג שהבחורים יסעו גם הם לרבי ויתעסקו בעניני חסידות, שנה אחת לפני תשעה באב נגשו קבוצת בחורים אל חסיד ישיש כדי שיבאר להם על מה צריך להתאבל בחורבן ביהמ"ק, נזף בהם החסיד בדברים קשים "וכי אתם חושבים על התאבלות חורבן ביהמ"ק, והלא יש בכך מידות מגונות ורעות, ועליכם לתקן עצמכם תחילה", ויהי כשמוע כן נבהלו מאד, והלכו לחסיד אחר, ושפכו את אשר על לבם, וסיפרו לו על הנזיפה שקיבלו מאותו חסיד ישיש, נענה הלה ואמר להם "ובמדרגה זו הנכם עומדים באמת ?!", כאומר וכי אתם עומדים באמת בדרגה זו לעשות רק מה שהנכם עומדים בה, וא"כ כשם שאינכם שלמים בזה כך אינכם צריכים להיות שלמים בהתאבלות על החורבן.

⁴ סיפר הרה"ק רבי יהודה מדזיקוב זי"ע, שפעם רצה הרה"ק רבי ישראל מהוסיאטין זי"ע לקנות 'ספה' אצל הר"ר שלמה שפיצר ז"ל מירושלים שהיה לו חנות הריטים, והנה התנהגותו של הרה"ק מהוסיאטין היתה מאד בפשטות, ולכן בטרם גמר את העיסקא נסע בעצמו אל החנות כדי לבדוק את ה'ספה' שביקש לרכוש, ויהי בבואו לשם הראה לו המוכר על אחת הספות שלדעתו תתאים לצרכיו של הרב, התבונן בה הרה"ק מהוסיאטין מכל צדדיה ולפתע הבחין שלא ריפרו את הספה במקום מושב הכרסאות כמו בשאר מקומות, מששאל לבעל החנות מדוע עשו כן, השיב הלה, שמקום זה אין צורך ריפור בשיראין נאים, שהרי הכורסה מכסה מקום המושב, וכיון שהוא מכוסה מן העין מדוע ישקיעו ביופיה ובהדרה, אך קיבל מהוסיאטין לא קיבל הסברו והשיב לו "ניין ניין, ביי אונז דארף זיין אזוי שיין ווי מ'זעהט נישט - פינקט ווי מ'זעהט..." [אצלנו צריך שיהא נאה במקומות המכוסים בדיוק כמו המקומות המגולים]. ולמד רבי יודעלע מסיפור זה על כוונתו בעבודת ה', שהיה שלם במדת האמת בתכלית השלימות, ולכן היה ירא שמים בסתר כמו בגלוי.